

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:2709

av Tuve Skånberg och Mikael Oscarsson (båda KD)

Samvetsfrihet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppmuntra landstingen att erbjuda berörd person s.k. samvetsfrihet och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I samband med Sveriges inträde i Europeiska unionen blev också den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna en del av svensk lag. I artikel 9 står följande:

”Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.”

Även i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 omnämns följande om samvetsfrihet i artikel 18:

”Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.”

Internationellt använder människorättsorganisationen Amnesty International sig av begreppet ”samvetsfånge” för att beteckna de som frihetsberövas eller hindras från att uttrycka bl.a. rättigheterna i artikel 18. Samvetsfrihet däremot innebär att man genom hänvisning till samvetsskäl inte behöver utföra en viss uppgift. I länder med samvetsklausul tillvaratas kunnande och engagemang bland exempelvis sjukvårdspersonal, utan att tvinga de som hyser samvetsbetänkligheter kring svåra etiska frågor att delta i viss verksamhet. I Sverige har detta historiskt sett främst handlat om vapenvägrare. Under 1800-talet dömdes hundratals unga män till böter, fängelse eller straffarbete, till följd av samvetsbetänkligheter och religiösa skäl. Det var först 1902 som en kunglig cirkulärskrivelse utfärdade att dessa ”samvetsömma” i fortsättningen skulle användas för annat arbete vid förbandet. Denna praxis ledde sedan fram till vapenfri tjänst inom värnplikten, en lösning som betraktades som okontroversiell.

Samvetsbetänkligheter kring abort, insättandet av abortiv spiral, forskning som inbegriper celler från aborterade foster anses idag som kontroversiellt. Andra verksamheter som också kan upplevas stötande ur etiskt perspektiv är vissa djurförsök och transplantationer av djurorgan till människor.

När sjukvårdspersonal på kvinnokliniken vid Mälarsjukhuset tog illa vid sig då en kvinna aborterade flickor, begärde verksamhetschefen besked från Socialstyrelsen om personalen kunde vägra att berätta om det väntade barnets kön, för att inte behöva medverka till könselektiva aborter. Socialstyrelsen meddelade att något sådant undantag inte kunde medges. Detta aktualiserar frågan om det är rimligt att tvinga svensk sjukvårdspersonal att abortera flickor av skälet att den gravida kvinnan eller hennes partner hellre vill ha en pojke.

Enligt en doktorsavhandling av Meta Lindström, där 224 gynekologer tillfrågades om möjligheten för dem att av samvetsskäl slippa delta i abortverksamheten, ansåg 64 procent av de manliga och 46 procent av de kvinnliga gynekologerna att ”det är rätt att gynekologer innehar rätten att av personliga skäl vägra medverka vid aborter”. Detta visar på att många inom yrkesgruppen som utför aborter i Sverige anser att en samvetsklausul för gynekologer bör finnas.

I Sverige har regeringen och riksdagen resonerat tvärtom och menat att dessa personer bör söka sig till andra yrken om de känner att de inte kan gå emot sitt samvete. När Samvetsklausulutredningen presenterade sitt förslag 1996, framkom emellertid att

individuella lösningar ofta arbetades fram på berörda arbetsplatser. Det är inte heller sällsynt att man hör vårdpersonal hänvisa till en samvetsklausul som de tror existerar och som man därför följer. Trots att utredningen i betänkandet Samvetsklausul inom högskoleutbildningen, SOU 1994:84, inte ansåg det berättigat att införa en samvetsklausul inom utbildningsväsendet, förordades att studenter bör ges rätt att särskilt överklaga beslut om deltagande i obligatoriska utbildningsmoment till Överklagandenämnden för högskolan. Utredningen undersökte inte förutsättningarna för att införa en samvetsklausul inom arbetslivet. När frågan om organtransplantation utreddes fanns förslag om att införa en samvetsklausul inom berörd verksamhet, och ett antal remissinstanser förordade att en samvetsklausul för vårdpersonal skulle ge möjlighet att avstå från deltagande i transplantationsverksamhet med organ från aborterade foster men så blev emellertid inte fallet.

Europarådets parlament behandlade den 7 oktober 2010 en motion av en svensk riksdagsledamot som handlade om åberopade samvetsskäl och tillgången till lagstadgad vård och behandling inom hälso- och sjukvården. Motionären krävde att samvetsgrundad vägran att utföra vård, som är i enlighet med ett lands lagar, starkt skulle begränsas. I förslaget fanns krav på att ett register skulle inrättas dit vårdpersonal med samvetsbetänkligheter skulle rapporteras. Motionen syftade uttryckligen på kvinnors rätt till reproduktiv hälsa och i synnerhet på rätten att få abort utförd.

Europarådet gick emot motionen och i resolutionen som följde gick man i väsentliga stycken emot motionären och hävdade vårdpersonalens rätt till samvetsfrihet. I resolutionens första paragraf slås fast att ingen person, sjukhus eller institution ska tvingas att utföra eller medverka till abort, dödshjälp eller någon handling som kan orsaka döden för ett mänskligt foster eller embryo. Vidare innehåller resolutionen att ingen ska diskrimineras om man vägrar att medverka till något av detta.

I resolutionens fjärde paragraf slås fast att medlemsstaterna dels ska försäkra tillgången till vård och hälsa, dels upprätthålla respekten för tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet för vårdpersonalen. Europarådet föreslår därför att medlemsstaterna tar fram sakliga och klara riktlinjer som garanterar samvetsfriheten. Europarådet ger endast rekommendationer, men dess resolutioner är vägledande för Europadomstolens arbete. Men frågan berör även huruvida Sverige ska tillämpa Europakonventionen, som redan är del av svensk lagstiftning.

Det här är i första hand en arbetsgivarfråga. Kristdemokraterna förespråkar därför en ordning där de enskilda landstingen, inom ramen för personalpolicy, hanterar frågan. Från statligt håll bör det ges stöd och hjälp därtill från Socialstyrelsen.

Tuве Skånberg (KD)

Mikael Oscarsson (KD)